

Avtal om forskningsfinansiering

**Sveriges universitets- och högskoleförbund
September 1997**

Avtal om forskningsfinansiering

Sveriges universitets- och högskoleförbund har 1996-01-25 beslutat uppdra åt förbundets arbetsutskott att försöka åstadkomma möjliga standardmodeller för avtal med forskningsfinansierare.

Förbundets kansli har i brev 1996-03-28 anmodat rektorerna vid universitet och högskolor att inkomma med avtal som slutits med forskningsfinansierare och som kan belysa de generella frågeställningar som är aktuella. Skrivelsen har sänts till samtliga universitet och högskolor.

Förbundet har därefter 1996-09-16 tillsatt en arbetsgrupp med uppgift att utarbeta förslag till standardkontrakt mellan universitet /högskolor, forskare och forskningsfinansierare. Arbetsgruppen har bestått av:

Akademiombudsman Marianne Andersson, Uppsala universitet
Jurist Stina Bishop, KTH, sammankallande
Avdelningsdirektör Anita Frankel, Lunds universitet
Chefen för juridiska enheten Marika Riben, Stockholms universitet

Arbetsgruppen överlämnade sina överväganden och förslag till förbundet 1997-03-12. Förbundet remitterade arbetsgruppens rapport till samtliga universitet och högskolor samt vissa andra myndigheter och stiftelser. Arbetsgruppen har i sin slutjustering av rapporten beaktat remissinstansernas synpunkter och förslag.

Arbetsgruppen har härmed slutfört sitt uppdrag.

Stockholm den 27 maj 1997

Stina Bishop

Marianne Andersson

Anita Frankel

Marika Riben

Sammanfattning

Standardavtal brukar definieras såsom sådana avtal som, helt eller delvis, ingås enligt i förväg upprättade standardiserade villkor. Dessa villkor är avsedda att tillämpas likartat i ett större antal konkreta avtalsituationer i vilka motparten kan växla.

Utarbetande av kompletta standardavtal i vilka parternas rättigheter och skyldigheter är rimligt balanserade bör, enligt arbetsgruppens mening, ske i samverkan mellan berörda parter. De överväganden och förslag som arbetsgruppen framför skall därför ses som underlag för förhandlingar med externa finansiärer, forskare och organisationer.

De föreslagna avtalsvillkoren och modellerna måste, i förekommande fall, anpassas till respektive universitets och högskolas egen verksamhet och organisation. Det bör även påpekas att ständiga förändringar sker inom såväl det offentlighetsrättsliga som det civilrättsliga området, även inbegripet EG-rätten, vilket innebär att de här föreslagna modellerna för avtalsutformning kommer att vara föremål för ständig omprövning. Inom Europeiska kommissionen utarbetas för närvarande en grönbok om patent och IPR som även kan leda till förändringar inom det immaterialrättsliga området.

1. Allmänt

Utmärkande för de senaste årens forskningssatsningar är att de har flera finansiärer, staten, industrier och stiftelser. Flera av dessa satsningar, som har gjorts vid universitet/högskolor för att förbättra kontakterna med näringslivet och underlätta vidareutveckling och nyttiggörande av forskningsresultat, förutsätter avtal mellan forskningsfinansiärer och universitet/högskola. NUTEK:s kompetenscentra och bidrag till forskningsprogram från olika stiftelser är exempel på sådan finansiering. Forskning inom EU:s ramprogram grundar sig på avtal som träffas mellan EU, företräd av Kommissionen, och de forskningsutförande parterna.

I Regleringsbrev för budgetåret 1997, utgiftsområde 16, ges vissa yttre ramar för avtalsskrivning vad gäller forskningssamverkan, nämligen "forskningssamverkan mellan högskola och näringsliv skall regleras i avtal mellan berörda lärosäten och företag. Högskolorna ansvarar för att planera, leda och utvärdera verksamheten. Målsättningen är att det ekonomiska ansvaret för berörda lärosäten inte överstiger 50 procent av de gemensamma kostnaderna för samarbetet. De vetenskapliga resultaten av samarbetet skall vara offentliga."

Ett antal standardiserade avtalsutformningar har genom inrättandet av de olika forskningsprojekten fått spridning i universitets- och högskolevärlden. Till dessa hör främst EU:s modellkontrakt, som i vissa fall bör kompletteras med konsortialavtal mellan parterna i projektet och NUTEK:s avtal för Kompetenscentra. Stiftelsen för Strategisk Forskning har i sina igångsättningsavtal givit riktlinjer för programavtal och Stiftelsen för Miljöstrategisk Forskning har även utarbetat ett allmänt utformat avtal för forskningssamverkan.

Vad gäller uppdragsforskning har vissa universitet och högskolor i

Sverige idag egna standardavtal som reglerar denna form av verksamhet. Dessa avtal bygger huvudsakligen på allmänna bestämmelser för konsultverksamhet, ABK 87 (numera ABK 96), men har anpassats till högskolans verksamhet.

Gemensamt för samtliga ovanstående samverkansformer är att ett antal olika frågor skall eller bör regleras mellan parterna. Oavsett samverkansform och finansiär är vidare en överenskommelse med den enskilde forskaren på lärarundantaget, dvs universitetslärarens rätt till sina uppfinningar, en nödvändighet för det fall att de resultat som framkommer i forskningsprojekten skall kommersialiseras.

Det bör noteras att den statligt finansierade delen också kan bestå av direkta bidrag i form av medel från råd, sektorsorgan o dyl och av fasta resurser som universitetet/högskolan ställer till förfogande.

2. Underlag och avgränsningar

Av de universitet och högskolor som svarat på universitets- och högskoleförbundets anmodan om att insända avtal som slutits med forskningsfinansiärer har sju översänt kopior på tecknade avtal, förslag till avtal eller avtalsmallar. Det insända materialet består i huvudsak av uppdragsavtal och samarbets-/samverkansavtal. Härutöver har inlämnats dels ett avtal mellan universitet och av universitetet anställda forskare angående upplåtelse/överlåtelse av immateriella rättigheter i samband med avtal med forskningsfinansiärer dels ett igångsättningsavtal för forskningsprogram.

Genomgången av avtalen har visat att en del av problemställningarna är lösta medan andra kvarstår. Arbetsgruppen anser att tillvaratagande av de lösningar som finns och av de erfarenheter som vunnits de senaste åren är av stor vikt.

Universitet- och högskoleförbundet har i mars 1997 överlämnat arbetsgruppens rapport till samtliga universitet och högskolor samt till NUTEK, EU/FOU-rådet, MISTRA, KK-Stiftelsen och Stiftelsen för strategisk forskning för synpunkter. Av 41 remissinstanser har 35 inkommit med svar. Arbetsgruppen beaktar i sin slutjustering av rapporten synpunkter och förslag som framkommit i remissvaren. Synpunkter avseende det fortsatta arbetet redovisas i den sammanfattning av remissyttrandena som återfinnes under punkt 8.

De avtalpunkter som har betydelse för samtliga avtal redovisas under avsnittet "Checklista för avtalsskrivning". Därutöver finns några områden, som i och för sig inte ingår i själva avtalsskrivandet, men som bör beaktas vid ingående av avtal. Dessa redovisas under avsnittet "Att särskilt beakta vid avtalsskrivning".

Arbetsgruppen har avgränsat materialet att omfatta uppdragsavtal, avtal inom EU:s ramprogram, samverkansavtal inom kompetenscentra och forskningsprogram samt avtal mellan universitet/högskola och forskare. Genom att universitet och högskolor i Sverige till övervägande del är offentliga myndigheter, som lyder under det offentliga rättsliga regelverket, och avtal med externa parter avseende forskningsfinansiering i sig är en privaträttslig fråga, som styrs av

civilrättslig reglering, måste såväl offentlig- som privaträttslig reglering beaktas.

Arbetsgruppen har valt att använda viss engelsk terminologi mot bakgrund av att dessa uttryck är allmänt kända och att en allt större del av avtalen skrivs på engelska. Rekommendationer från arbetsgruppen under de olika avsnitten har i förekommande fall markerats med kursiverad stil.

3. Avtalstecknande inom universitet och högskolor

Efter 1993 års högskolereform som inneburit ökad decentralisering av beslutsfattande och regelgivning har det visat sig vara angeläget att utarbeta rutiner för avtalstecknande.

Det är av stor vikt att på ett professionellt sätt tillvarata de möjligheter till överenskommelser och finansieringar av forskningsverksamheter som erbjuds universitet och högskolor. Det finns dock en risk att omvärldens utgångspunkter kan dominera avtalens utformning. Det är viktigt att verka för att tid ges i erforderlig omfattning för verksamhetsplanering och samordning samt för analys av huruvida kostnader och rättigheter tas tillvara på lämpligt sätt för universitetet/högskolan.

Erfarenheter de senaste åren visar att för undvikande av onödiga låsningar i samband med tecknande av komplicerade avtal är det en stor fördel om även jurister tidigt blir delaktiga i processen.

Då initiativet till avtalstecknande kommer från en forskargrupp eller en enskild forskare påverkas vägen fram till ett avtal i hög grad av hur den formella gången av ett idéförslag från forskare fram till beslut ser ut. Med hänsyn till universitetens och högskolornas särpräglade beslutsstruktur och till vikten av att avtalstecknandet samordnas med övrig verksamhet är det angeläget att internt vara informerad om samt att informera presumtiva externa avtalsparter om beslutsstrukturer och eventuella tidsplaner.

För att öka beredskapen för ovanstående frågor rekommenderar arbetsgruppen att universitet och högskolor upprättar rutiner för avtalstecknande. Arbetsgruppen vill också betona vikten av att universitet och högskolor genom en gemensam policy i dessa frågor skapar en bättre förhandlingsposition. Detta underlättar även samordningen för samtliga parter.

Sett ur universitetens och högskolornas verksamhetsperspektiv vid avtalstecknande är det önskvärt att de flesta aspekter och synpunkter kommer fram på ett tidigt stadium. Planeras ett avtalsförslag rätt från början är möjligheterna till ett gott slutresultat väsentligt större än annars. Det är rimligt att sträva efter en bättre framförhållning och mera tid för universitet/högskola som part vid avtalstecknande. Detta är särskilt viktigt eftersom volymen avtal som tecknas ökat kraftigt under de senaste åren. Tidsfaktorn är angelägen att värna om för att bibehålla och helst höja kvaliteten i avtalstecknandet.

Det skall vara enkelt att närma sig universitet och högskolor för att ingå avtal.

4. Checklista för avtalskrivning

I avtal om forskningsfinansiering finns ett antal klausuler som reglerar avtalsområdet och samverkan mellan parterna. Följande uppställning med kommentarer från arbetsgruppen ger en anvisning om vad samtliga avtal bör innehålla.

a) Preambeln - ingress

Bakgrundshistorien för avtalets tillkomst och avtalets syfte.

b) Definition av parterna

Häri anges vilka parterna är, juridisk person, organisationsnummer, adress m fl uppgifter av organisatorisk/administrativ karaktär.

c) Avtalsområde

Avtalens ändamål, syfte, samarbete eller uppdrag, parternas åtaganden och relation till varandra.

d) Avtalsområdets organisation

Projektansvarig, programledning, styrformer, rapportering och utvärdering.

e) Avtalstid, uppsägning och avveckling

Här regleras när avtalet träder i kraft, dvs börjar att gälla och när och hur det avslutas. I avvecklingsdelen bör anges hur rättigheter och skyldigheter regleras, sekretessvillkor (se punkt m nedan) samt hur parterna skall agera vid eventuellt avtalsbrott och förtida upphörande.

f) Finansiella åtaganden och reglering

Finansiering, budget, moms, utbetalning, redovisning, eventuell arkivbildning, revision.

g) Utrustning

Här anges vad som skall gälla för eventuellt inköpt utrustning, äganderätt, förfoganderätt, försäkringar, placering.

h) Immateriella rättigheter

Här definieras vilka intellektuella rättigheter som kan bli aktuella med anledning av avtalet, upphovsrätt, patent, varumärken, mönsterskydd, växtförädling eller andra förekommande rättigheter som t ex affärshemligheter. Detta är projektgenererade rättigheter till skillnad från bakgrunds rättigheter som parterna förfogar över vid projektets början. Bakgrunds rättigheter och -kunskap och villkor för respektive parts tillgång till varandras bakgrund behöver definieras. För universitet och högskolor i Sverige gäller lärarundantaget, vilket innebär att forskaravtal normalt krävs.

i) Licensiering av rättigheter

En licens innebär en tillåtelse, en rätt att tillgodogöra sig en annans kunnande. Ena parten i ett licensavtal - licensgivaren - ger den andra parten - licenstagaren - rätt att tillgodogöra sig vad licensgivaren

vill förse licenstagaren med. De vanligaste formerna vid upplåtande av licens är enkel licens eller exklusiv licens.

Enkel licens (icke-exklusiv licens) innebär att licensgivaren kan upplåta det avtalade licensobjektet samtidigt till flera licensstagare inom samma geografiska område och även nyttja det samma för egen kommersialisering.

Exklusiv licens innebär att licensgivaren förbinder sig att inte upplåta det avtalade licensobjektet samtidigt till annan licensstagare inom samma geografiska område. Licensgivaren får heller inte nyttja licensobjektet för egen kommersialisering.

Även egen- eller ensamlicens (engelska: sole license) kan förekomma som en form av exklusiv licens. Skillnaden är att licensgivaren i detta fall förbehåller sig rätten att nyttja licensobjektet för egen kommersialisering.

I såväl avtal om kompetenscentra som konsortialavtal med anledning av EU-projekt skall licensfrågorna avseende immateriella rättigheter lösas. Vad gäller uppdragsavtal övergår resultatet i projektet vanligtvis till uppdragsgivaren, eventuellt med option, varför licensfrågorna ej blir aktuella.

Vad gäller tidsfrister avseende nyttjande av option till resultat bör den, enligt arbetsgruppens mening, inte överstiga tre månader efter meddelande om resultatet.

För att universitet och högskolor skall ha möjlighet att förfoga över det aktuella kunnandet krävs ett avtal med den anställde läraren.

Licensgivaren och licenstagaren bör lösa en rad olika frågeställningar som t ex vilka rättigheter som skall bli föremål för licens, vilka skall ha licensrättigheter, typ av licens, begränsningar i rättigheten, kommersiella aspekter m m.

Vid avtalsskrivande, som innefattar licensfrågor, bör juridisk expertis rådfrågas eftersom standardlösningar sällan kan tillämpas beroende på områdets komplexitet. En grundläggande rekommendation vad gäller universitet och högskolor är dock att dessa i olika former av samarbetsavtal skall tillförsäkra sig kostnadsfria licenser att nyttja forskningsresultat för sin egen verksamhet även i de fall forskningsresultaten inte leder till publicerade resultat. Det är inte rimligt att universitet och högskolor först skall betala för att delta i ett forsknings-samarbete och sedan betala för att få ta del av resultatet. Likaledes skall universitet och högskolor i olika samverkansavtal eftersträva att deras anställda ej får sämre ekonomisk utdelning av sina resultat än vad som gäller inom den enskilda sektorn.

j) Publicering

Här intas reglering om att resultat av verksamheten snarast möjligt skall kunna publiceras i vetenskapliga tidskrifter eller ges offentlighet på annat sätt. Dock kan det i förekommande fall medges att publicering få anstå under tiden fram till det i patentlagen stadgade offentliggörandet i de fall detta kan vara tillämpligt. Det är härvid

lämpligt att allmänt ge näringslivsintressenterna en granskningsrätt till forskningsresultat på viss tid. Vanligtvis sammanfaller tid för utnyttjande av option till forskningsresultat med granskningstid.

Huruvida universitet och högskolor skall nämnas i de fall näringslivsintressent önskar publicera eller marknadsföra resultat skall regleras i avtalet och vice versa.

Arbetsgruppen rekommenderar universitet och högskolor att, i förekommande fall, medge granskningsrätt till forskningsresultat under en månad. Vid eventuell patentering eller behov av annat immaterialrättsligt skydd kan granskningstiden förlängas. Arbetsgruppen rekommenderar i dessa fall en tid om ytterligare högst tre månader. Vidare kan en ömsesidig förklaring att arbeta snabbt med granskning och patentering skrivas in i avtalet. Forskaren är ju involverad i både författandet och patenteringsprocessen, och kan i någon mån själv bidra till att patenteringen inte försenas.

Eftersom publicerbarheten är en viktig fråga för universitet och högskolor vill arbetsgruppen rekommendera universitet och högskolor att inte i avtal medge orimliga inskränkningar i lärares publiceringsrätt. Särskilt måste detta beaktas i samband med doktorsavhandlingar, disputationer samt i övrigt vad gäller förordnanden för doktorander vars löne- och utrustningskostnader bestrids av externa medel.

k) Dokumentation

Det kan finnas skäl att i avtalen reglera formen för dokumentation av verksamheten. Detta aktualiseras i patentsammanhang eller vid bestämmande av inom vilket projekt ett resultat genererats i de fall forskning bedrivs inom olika projekt inom samma ämnesområde.

l) Ansvarsfrågor

En mer eller mindre uttömmande reglering av ansvaret för avtalets fullgörande och eventuella skadeståndsanspråk kan i vissa fall, t ex uppdragsavtal, bli aktuell.

m) Sekretess

Uppdragsforskning kan till vissa delar sekretessbeläggas enligt Sekretesslagen (1980:100) 8 kap 9 § i högst 10 år. Avtalsparterna kan i avtalet överenskomma om kortare tid.

Vad gäller forskningssamverkan, som EU:s forskningsprogram och andra former av forskningssamverkan, där alla intressenter kan ha rätt till resultaten torde Sekretesslagen 8 kap 9 § inte gälla. Här saknas således någon lagstöd för att sekretessbelägga denna verksamhet. I avtalen regleras emellertid detta som om lagstöd skulle finnas. NYFOR-kommittén har påpekat detta problem och till regeringen föreslagit en komplettering till 8 kap 9 §.

Vad gäller EU-avtal kan konstateras att reglerna om offentlighet och sekretess är olika i Sverige och inom EU. Det finns få skrivna regler om offentlighet och sekretess inom EU. Allmänt kan dock sägas att en mottagande part skall respektera ett önskemål om sekretess av den som upprättar handlingen. Denna princip framkommer också i

Kommissionens förordning 2897/95. Eftersom motsvarande regel inte finns i den svenska sekretesslagen blir följden att en direkt tillämplig EU-förordning kan komma att stå i motsats till den svenska grundlagsskyddade offentlighetsprincipen.

Arbetsgruppen anser det vara motiverat att universitet/högskolor noga överväger frågor om sekretess och längden av sekretesstid samt instämmer i NYFOR utredningens förslag till ändring i sekretesslagen.

n) Force majeure

Force majeure, eng. "Act of God", innebär att en onormal händelse inträffar och att den orsakats av något som ligger utanför vad parterna själva kan råda över.

Parterna söker fixera en "kontrollsfär" som vardera parten har att svara för. Inträffar händelser utanför sfären är de "utom kontroll". Vissa klausuler är mer allmänt förekommande medan vissa mer specifikt räknar upp och utesluter, respektive inkluderar, olika händelser som t ex krig, naturkatastrofer mm. Att en part skulle befrias från prestationsskyldighet behöver dock inte innebära att skadeståndsskyldighet uteblir. Force majeure-begreppet kan användas både för att reglera omfattningen av prestationsskyldigheten och skadeståndsskyldigheten. Även force majeure-klausuler innefattande tidsförlängning, före eventuell hävning av avtalet, kan förekomma.

o) Kommunikation mellan parterna

I vissa avtal kan det vara värdefullt att reglera hur parterna skall kommunicera med varandra samt vilka sätt som skall användas. Vidare bör anges vilka som är behöriga och deras fullständiga adresser.

Kommunikationen mellan avtalsparterna kan med fördel separeras så att kommunikation i vetenskapliga frågor har sin kanal via en kontaktperson, normalt den som är vetenskapligt huvudansvarig, medan kommunikation när det gäller legala och övriga frågor sker via en annan kanal.

p) Ändring av avtal, utträddande och tillkommande parter

Lämpligt är att i avtalet ange att avtalsändringar skall vara skriftliga, att inkludera en reglering om hur ett frivilligt utträde skall ske, om det överhuvudtaget skall vara möjligt samt att ange om eventuellt tillkommande parter skall kunna ingå i forskningsprojektet och vad som i så fall skall gälla för dessa.

q) Lagval

Här anges den nationella lag, som parterna vill skall tillämpas avseende avtalets tolkning och tillämpning.

r) Tvistelösning

En tvistelösningmekanism bör finnas i avtalet. Allmänt kan sägas att domstolsförfarande bör undvikas och att en klausul som reglerar ett eventuellt framtida skiljeförfarande kan vara att föredra. Denna bör utformas så att en förhandlingsordning anges, t ex att parterna är skyldiga att i respektive styrelse söka nå samförstånd innan skilje-

män inkallas, s k "cooling-down mechanism".

I detta sammanhang bör beaktas den möjlighet till förenklat skiljeförfarande som nyligen introducerats vid Stockholms Handelskammarens

Skiljedomsinstitut. Detta innebär att en skiljeman används och kan vara lämpligt om föremålet för tvisten är av mindre värde. Enligt institutets "Regler för förenklat skiljeförfarande" rekommenderas följande skiljeklausul: "Tvist i anledning av detta avtal skall slutligt avgöras genom skiljedom enligt Stockholms Handelskammarens Skiljedomsinstituts regler för förenklat skiljeförfarande".

Det bör observeras att i EU-avtal hänvisas tvist mellan parterna till domstol.

I avtal/överenskommelser mellan statliga myndigheter anges som regel ingen tvisteklausul eftersom statliga myndigheter inte utgör självständiga juridiska enheter. Tvister mellan statliga myndigheter måste således ytterst underställas regeringen. Förslag till hantering av detta problem - och av många andra, som berör frågan om avtal/överenskommelser inom staten - lades fram av en statlig utredning, SOU 1994:136 Statliga myndigheters avtal, som innebar tillskapande av ett för staten internt skiljemannaförfarande. Utredningens förslag har dock inte lett till några beslut. Beträffande klausuler om tvistelösning se i övrigt under punkt 8 Sammanfattning av inkomna remissyttranden, sid 25.

5. Att särskilt beakta vid avtalsskrivning

a) Battle of Forms - Kolliderande standardavtal

Standardavtal förekommer i många branscher och i många olika former. Om vardera parten i ett avtalsförhållande hänvisar till sitt respektive standardavtal uppkommer en situation som brukar kallas "Battle of Forms" eller Kolliderande standardavtal, d v s frågan om vilket avtal som skall gälla. Utöver de olika branschavtalen är modellkontraktet inom EU:s ramprogram ett standardavtal och inom kompetenscentra har avtalet mellan NUTEK, Universitetet och Näringslivsintressenterna fått karaktären av ett standardavtal. Den utökade användningen av standardiserade avtalsvillkor inom forskningen kan leda till att "Battle of Forms" uppstår. Problemet kan lösas på olika sätt - t ex att det standardavtal som först hänvisas till gäller om det ej möts av reklamation ("The First Blow") eller det standardavtal som sist hänvisas till gäller ("The Last Shot").

Arbetsgruppen vill uppmana universitet och högskolor att tillse att det inom samma forskningsområde inte finns avtal vilkas innehåll kan vara motstridiga.

b) Konkurrensregler

De primära konkurrensrättsliga reglerna återfinns i artiklarna 85 och 86 i Fördraget om upprättande av den Europeiska gemenskapen (Romfördraget). En ny konkurrenslag, som utformats efter förebild i dessa artiklar, trädde i kraft 1 januari 1993. För enbart svenska förhållanden gäller reglerna i den svenska konkurrenslagen. Artiklarna i Rom-

fördraget är emellertid direkt tillämpliga och har direkt effekt i medlemsstaterna, d v s de kan åberopas vid svensk domstol och svenska myndigheter har skyldighet att beakta såväl dem som nationell lagstiftning.

Reglerna innebär förbud för konkurrensbegränsande samarbete och missbruk av dominerande ställning. I det första förbudet förbjuds sådant konkurrensbegränsande samarbete mellan företag som har till syfte att hindra, begränsa eller snedvrída konkurrensen på ett märkbart sätt eller som ger sådant resultat. I det andra förbudet förbjuds varje missbruk från ett eller flera företags sida av en dominerande ställning på den svenska marknaden. Det är inte förbudet att vara dominerande. Däremot förbjuds missbruket av denna makt. Sådana avtal mellan små och medelstora företag som har ringa påverkan på handeln och konkurrensen faller utanför dessa förbudsregler.

För vissa specifika avtalsformer, som kan anses falla under förbudet mot konkurrensnedvridande samverkan, men som på grund av sina positiva effekter på marknaden bör erhålla undantag finns undantagsförordningar. De gruppundantagsförordningar som är av speciellt intresse för FoU-samverkan är gruppundantaget för forsknings- och utvecklingsavtal och gruppundantaget för tekniköverföring.

Gruppundantaget för forsknings- och utvecklingsavtal omfattar enligt artikel 1 punkt a: samarbetsavtal om gemensam forskning och utveckling av produkter eller metoder och gemensamt utnyttjande av resultaten av denna forskning och utveckling.

Förutsättningarna för att gruppundantaget skall vara tillämpligt är att FoU-samverkan bedrivs inom ramen för ett program, att alla parter skall ha rätt till resultaten och att alla parter skall vara fria att utnyttja resultaten oberoende av varandra för det fall samarbetet avser bara FoU, om de inte överenskommer om något annat. EU:s modellkontrakt är förenliga med dessa bestämmelser men reglerna måste uppmärksammas vid upprättande av bl a konsortialavtal.

Tidigare fanns gruppundantagsförordningar för patentlicensavtal och know-how avtal. Fr o m april 1996 har dessa förordningar ersatts med Kommissionens Förordning nr 240/96 om tillämpning av fördragets artikel 85.3 på vissa grupper av avtal om tekniköverföring (gruppundantag för tekniköverföring). Förordningen tillämpas på avtal mellan två företag angående licens för patent och know-how. Det bör observeras att genom den nya förordningen kan ett avtal ogiltigförklaras i sin helhet om en klausul strider mot förordningen. Tidigare gällde att endast klausulen ifråga ogiltigförklarades.

Konkurrensreglerna måste beaktas, särskilt avseende patent- och know-how avtal och avtal där pris- och leveransvillkor ingår. Vid avtalskrivandet bör juridisk expertis rådfrågas.

c) Personal, ekonomi, utrustning m m

Avtalsvillkoren tangerar i regel flera olika kompetensområden vilket i förekommande fall kan innebära att såväl personal-, ekonomi- och lokalansvariga m fl inom respektive universitets/högskolas förvaltningssenhets/fakultetskansli eller motsvarande blir involverade i avtalen.

Vad gäller full kostnadstäckning anges i Regleringsbrev för budgetåret 1997, utgiftsområde 16, att "Högskolorna får disponera inkomster som de erhåller i form av bidrag, avgifter och andra medel i den egna verksamheten. Inkomsterna skall tillföras högskolans räntekonto. Samtliga kostnader för den verksamhet som finansieras på detta sätt, dock ej genom gåvor, skall täckas av dessa medel (full kostnadstäckning)."

Frågan om full kostnadstäckning behandlas i en rapport, Projektkalkylering vid universitet och högskolor (UoH), daterad 1996-10-20. Rapporten är, på uppdrag av förvaltningscheferna, utarbetad vid Karolinska institutet av en arbetsgrupp bestående av representanter för universitet och högskolor.

Beträffande redovisning av EG-medel hänvisas till Riksrevisionsverkets nyligen utgivna handledning Redovisning av EG-medel, RRV 1997:16. *Arbetsgruppen rekommenderar ett internt remissförfarande, anpassat till den egna organisationen, för att få en allsidig beslysning av ovanstående frågor.*

6. Avtalsformer

6.1 Avtal om uppdragsforskning

Avtal om uppdragsforskning finns i en rad olika former såväl nationella som internationella.

De riktlinjer som utarbetats och tillämpas vid Uppsala universitet och Linköpings universitet för uppdragsforskning bifogas denna framställning. De universitet och högskolor som så önskar kan låta dessa riktlinjer ligga till grund för utarbetande av egna riktlinjer inom uppdragsforskning.

Det bör dock beaktas att ett avtal om uppdragsforskning förhandlas fram mellan parterna och kan ha olika utformning beroende på tid, medel m m. Vad gäller internationella uppdrag krävs oftast en särskild utformning med iakttagande av olika länders rättssystem.

6.2 Avtal om uppdragsutbildning

Uppdragsutbildning får anordnas av högskolan enligt särskilda bestämmelser. En utredning angående poänggivande uppdragsutbildning har nyligen slutförts inom Högskoleverket.

Som exempel på avtal om uppdragsutbildning se bilaga c.

6.3 Bidrag, gåvor och donationer

Beviljande av forskningsbidrag från statliga råd, sektorsorgan o dyl sker i regel genom ensidigt uprättade beslut/avtal/förbindelser av bidragsgivaren. Såvitt gäller gåvor och donationer är dessa medel som inte får förenas med krav på motprestationer.

6.4 Avtal inom EU:s ramprogram

De grundläggande bestämmelserna om samarbetet inom EU:s ramprogram återfinns i artiklarna 130f - 130m i Romfördraget. Samarbetet inom forskningsprojekten regleras vidare genom förordning nr

2897/95 och genom av Kommissionen utarbetade modellkontrakt. Det modellkontrakt arbetsgruppen utgår från i denna rapport är "Model Contract Cost Reimbursement for Community Activities in the Field of Research and Technological Development". Modellkontraktet, som består av ett huvudkontrakt jämte Annex, är inte förhandlingsbart.

Utöver modellkontraktet träffas, i de flesta fall, ett konsortialavtal som reglerar förhållandet mellan parterna. Även för detta avtal används i vissa fall modellavtal, men det bör poängteras att varje konsortialavtal är ett individuellt avtal, som förhandlas fram mellan parterna.

Arbetsgruppen har valt att endast kommentera de punkter i förordningen, modellkontraktet och konsortialavtalet som reglerar rättigheter till resultat och lagval samt publicering. Offentlighet och sekretess kommenteras under punkt 3 m. Arbetsgruppen använder termerna Foreground (projektgenererad information/rättighet) och Background (information/rättighet som part förfogar över före projektstart) i enlighet med modellkontraktet. Det bör påpekas att deltagande i projekten kan ske genom att vara part i projektet, samarbetspartner som ansluts till en part eller underleverantör till en part i projektet, varvid olika villkor gäller.

I modellkontraktet sägs att Foreground ägs av den part som genererat den. Parterna är skyldiga att vidta nödvändiga åtgärder för att skydda sådan Foreground som kan användas i industriella eller kommersiella sammanhang. Om parterna kommer överens om gemensamt ägande till Foreground skall de också komma överens om sättet att skydda sådan Foreground. Regler om fördelning av äganderätten och hur skyddet skall utformas saknas. Detta får regleras i konsortialavtal.

Beträffande nyttjanderätt och rätt till icke-exklusiva licenser skiljer modellavtalet mellan nyttjanderätt för forskning och utveckling och nyttjanderätt för exploatering. Det bör poängteras att såväl skyldigheter som rättigheter är mycket vida enligt modellavtalet. Nedanstående beskrivning är kortfattad och begränsad såtillvida att den omfattar endast förhållandet parterna emellan.

a) Nyttjanderätt för forskning och utveckling

Nyttjanderätt till Foreground, som är nödvändig för utförande av egen forskning och utveckling inom ett projekt, skall ges kostnadsfritt till de andra parterna i samma projekt.

Nyttjanderätt till Background, som är nödvändig för utförande av egen forskning och utveckling inom ett projekt, skall ges på "transfer conditions" (sämre än gynnsamma, normalt kostnaden för att tillhandahålla rättigheterna).

b) Nyttjanderätt till Foreground för exploatering

Vem som helst av parterna inom ett projekt har rätt att, oberoende av vem som äger resultaten, exploatera eller låta exploatera dessa. Samtliga parter har rätt till kostnadsfria icke-exklusiva licenser. Part som inte är ägare kan dock inte licensiera till tredje man. Alla parter har således rätt men ingen skyldighet att utnyttja resultatet. Parter-

nas rätt till resultatet i relation till bidrag kan regleras i konsortialavtalet. Likaså kan parterna i avtalet dela upp produktion och försäljning emellan sig förutsatt att villkoren inte strider mot konkurrensreglerna.

Arbetsgruppen vill dock särskilt peka på att part, som normalt inte utövar affärsverksamhet, exempelvis universitet och högskolor, kan, istället för kostnadsfritt enligt ovan, medge icke-exklusiv licens på skäliga och rimliga finansiella eller liknande villkor enligt artikel 14.1 st 2 Annex II modellavtalet. Det är viktigt att i god tid, gärna redan under framtagning av projektförslaget informera övriga parter om att man önskar tillämpa denna rätt och att villkoren skrivs in i konsortialavtalet.

c) Nyttjanderätt till Background för exploatering

Nyttjanderätt till Background som är nödvändig för utnyttjande av Foreground skall under vissa förutsättningar medges på gynnsamma villkor till övriga "icke-ägande" parter inom samma projekt.

Arbetsgruppen rekommenderar universitet och högskolor att tillse att redovisning av och ersättning för nyttjanderätt till Background regleras i konsortialavtal. Eftersom konsortialavtal inte brukar bli klara förrän projektet pågått en tid är det viktigt att part, som innehar värdefull Background, tidigt, gärna redan under framtagning av projektförslaget, markerar de villkor man tänker sig i konsortialavtalet.

d) Nyttjanderätt till datorprogram

Nyttjanderätt som beviljas för exploatering vad gäller Foreground som är programvara skall inbegripa rätten för mottagaren att bevilja underlicenser som är nödvändiga för sammanslagningen och införlivandet av programvaran med mottagarens egen Foreground för vederbörandes produkter och tillverkningsmetoder.

Rätten att klippa och klistra i övriga parter's datorprogram och eventuella rättigheter att bevilja underlicens på det resulterande datorprogrammet måste regleras i konsortialavtalet, annars gäller samma regler för projektresultat i form av datorprogram som för andra projektresultat, d v s part har ingen automatisk rätt att sälja licens på annan parts resultat.

e) Publicering

För EU-avtal gäller att parternas rätt till publicering och tid för granskning inte regleras specifikt i modellkontrakt utan får överenskommas mellan parterna i konsortialavtal.

I kommissionens förordning nr 2897/95 artikel 10 p 2 sägs att "om inte annat följer av artikel 3 får en part av akademiska skäl offentliggöra kunskap som den är ensam ägare till, på villkor att kommissionen och kontrahenterna har försetts med ett exemplar av den avsedda publikationen och inte har rest några skriftliga invändningar av berättigade industriella eller kommersiella skäl inom en månad efter mottagandet". Artikel 3 innebär i korthet att parterna skall beakta behov av immaterialrättsligt skydd.

Arbetsgruppen upprepar sin rekommendation från punkt 4 j till universitet och högskolor att, i förekommande fall, medge granskningsrätt till forskningsresultat under en månad vid tecknande av konsortialavtal. Vid eventuell patentering eller behov av annat immaterialrättsligt skydd kan granskningstiden förlängas. Arbetsgruppen rekommenderar i dessa fall en tid om ytterligare högst tre månader. Vidare kan en ömsesidig förklaring att arbeta snabbt med granskning och patentering skrivas in i avtalet. Forskaren är ju involverad i både författandet och patenteringsprocessen och kan i någon mån själv bidra till att patenteringen inte försenas.

f) Lagval och språk

I EU-avtal om forskningssamverkan regleras vilket språk som skall gälla i konsortialavtal, varvid engelskan är vanligast, och vilket lands lag som skall gälla vid avtalets tolkning och tillämpning och eventuell tvist. Oftast anges att det är koordinators lands lag som gäller men vid avtalsskrivning måste beaktas var och hur forskningssamverkan skall ske och andra lagval kan komma ifråga.

Som exempel på avtal inom EU:s ramprogram se bilaga f - h.

6.5 Avtal inom kompetenscentra och andra samverkansavtal

De avtal som tecknats mellan NUTEK, universitet/högskolor och näringslivsintressenter för reglering av verksamheten inom kompetenscentra skall omförhandlas inom en snar framtid och de igångsättningsavtal som finns inom forskningsprogrammen skall utmynna i programavtal. Arbetsgruppen har därför valt att begrunda och komma med synpunkter som kan ligga till grund för kommande avtalsförhandlingar avseende reglering av immateriella rättigheter i dessa avtal.

Avtalen inom EU och inom kompetenscentra har vissa likheter i fråga om nyttjanderätt till resultat. Skillnaden är att inom kompetenscentra-avtalen finns ingen uppdelning mellan kostnadsfri nyttjanderätt till resultat för forskning och utveckling och nyttjanderätt för exploatering mot, för universitet och högskolor, skälig ersättning. Inom vissa kompetenscentra har ersättning för överlåtelse av patenterbara resultat reglerats genom s k tvåpartsavtal mellan universitet/högskola och näringslivsintressenter.

Forskningsstiftelserna har i sina igångsättningsavtal uppställt vilka områden parterna sinsemellan skall reglera. Denna reglering skall ske inom tid angiven i igångsättningsavtalen. I de flesta fall torde dessa igångsättningsavtal bli föremål för omarbetning inom en snar framtid.

Arbetsgruppen vill rekommendera att, inom såväl kompetenscentra som forskningsprogram, reglering av nyttjanderätt till resultat sker i likhet med den reglering som finns inom EU-avtalen, d v s en, för samtliga parter, kostnadsfri nyttjanderätt till resultat för forskning och utveckling och en möjlighet för universitet och högskolor att i särskilda avtal reglera villkor för ersättning vid kommersialisering av immaterialrättsligt skyddade resultat. I dessa avtal bör även fördelning av rättigheter till gemensamma resultat och rättigheter till bakgrundsresultat regleras. Arbetsgruppen uttalar sig inte om even-

tuell fördelning av ersättning mellan universitet/högskola/holdingbolag och forskare och huruvida regleringen i avtalen skall avse upplåtelse av resultat eller överlåtelse av resultat eftersom detta tillhör respektive universitets/högskolas interna policy. Beträffande licensiering av rättigheter se punkt 3 i.

Som exempel på avtal inom kompetenscentra, SSFs och MISTRAs forskningsprogram se bilagorna i-n.

6.6 Forskaravtal

Enligt lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar 1 § 2 st äger lärare vid universitet och högskolor själva sina resultat, det s k lärarundantaget. Denna fråga har behandlats i NYFOR-utredningen, SOU 1996:70 och därefter i propositionen 1996/97:5 Forskning och samhälle. Regeringen anser, liksom utredningen, att det s k lärarundantaget bör bibehållas. Genom avtal med externa finansiärer uppstår den situation att universitet och högskolor binder lärare och forskare vad gäller sekretessbestämmelser, publicering och immateriella rättigheter.

Detta kräver i sig att universitet och högskolor ingår separata avtal med de forskare, doktorander, gästforskare, examensarbetare, stipendiater m fl, som från högskolans sida medverkar i de externfinansierade projekten, eftersom universitet och högskolor inte kan binda tredje man, d v s forskaren, doktoranden m fl, mot dennes vilja med ett avtal. Således bör de i projekten verksamma personerna redan från början vara medvetna om under vilka förutsättningar projekten drivs och vad som gäller för deras medverkan.

I vissa uppdragsavtal och internationella avtal avseende forskningsfinansiering, undertecknar de enskilda forskarna, tillsammans med huvudmannen, avtalen och binder därigenom sig själva vid gällande villkor.

Frågan om forskaravtal och ersättning för uppfinningar i samband därmed är för närvarande föremål för förhandlingar på central nivå.

Som exempel på forskaravtal se bilagorna l och o.

7. Exempel på avtal (OBS finns endast i den tryckta version som kan beställas från SUHF:s kansli).

8. Sammanfattning av inkomna remissyttranden att beaktas i det fortsatta arbetet med avtal om forskningsfinansiering

Av flera yttranden framgår att det anses viktigt att upprätta gemensamma riktlinjer för universitet och högskolor inför förhandlingar med externa forskningsfinansiärer. Framförallt betonas att ett gemensamt uppträdande vid avtalsförhandlingar skulle förstärka högskolornas ställning visavi övriga avtalsparter.

Tillgång till juridisk expertis inför förhandlingar och vid upprättande av avtal efterfrågas såväl inom mindre högskolor som inom övriga högskolor och universitet. Flera universitet och högskolor önskar att arbetsgruppen står till förfogande en tid framöver som rådgivnings-

grupp under uppbyggnaden av riktlinjer och rutiner för avtals-tecknande vid respektive universitet/högskola. Förslag framförs även om en uppföljning av arbetsgruppens arbete i form av sammanställning och fortlöpande kommentarer till avtal som ej fungerat på grund av felaktig, saknad eller ogenomtänkt formulering. Förslag framförs om att SUHF utser en expert som bollplank och rådgivare vid avtalsförhandlingar och upprättande av avtal. Alternativt kan en bestående referensgrupp utses.

Flera universitet och högskolor har i sina yttranden framfört önskemål om att utöka arbetsgruppen för avtal om forskningsfinansiering med forskare med relevanta kunskaper och erfarenheter eller också att en ny grupp kan utses. Personer med erfarenhet från såväl forskning som ledning av institutioner/centra/program kan även adjungeras till gruppen.

Önskemål framförs om att det fortsatta arbetet leder till mer distinkta förslag till avtalsformuleringar som direkt kan lyftas in i lokala avtal och att SUHF därefter förhandlar fram standardavtal med tongivande intressenter och forskningsfinansiärer. Det påpekas dock också, vilket arbetsgruppen instämmer i, att några av de mest centrala riskerna med att använda standardavtal är att det sker ständiga förändringar såväl inom det offentlighetsrättsliga som det civilrättsliga området och att det föreligger en uppenbar risk i form av lag- och avtalskonflikter. För närvarande är det bara EU:s modellkontrakt som är helt standardiserade. Att dessa modellkontrakt är standardiserade beror inte på att det standardiserade innehållet lämpar sig för alla avtalssituationer utan fastmer på grund av kommissionens starka ställning som avtalspart.

Med anledning av det ökande antal utländska avtal framförs önskemål om en översättning till engelska av formuleringar och avtal som utarbetas.

Flera universitet och högskolor framhåller att sekretessreglerna bör belysas ytterligare. Arbetsgruppen konstaterar att nuvarande sekretessbestämmelser inte är anpassade till den forskningssamverkan som sker t ex inom EU:s ramprogram och inom NUTEKS kompetenscentra. Arbetsgruppen instämmer i NYFOR kommittens förslag att "Sekretessbestämmelserna bör ändras så att en statlig part kan göra de sekretessåtaganden som är en förutsättning för deltagande i forskningssamverkan". Arbetsgruppen instämmer också i de förslag till ändringar i 8 kap 9 § sekretesslagen som framförts av NYFOR-kommitten.

Det påpekas att statliga myndigheter för närvarande saknar en acceptabel form för lösning av tvister sinsemellan. Förslag till hantering av detta problem - och av många andra som berör avtalsfrågor, lades fram i en statlig utredning redan 1994. Önskemål framförs om att SUHF hos regeringen hemställer om beslut i enlighet med det framlagda förslaget.

Ett antal remissinstanser har betonat vikten av att förslag till avtal hålles lättillgängliga t ex på Internet samt att de med anledning av de ständiga förändringar på såväl det offentlighetsrättsliga som det

civilrättsliga området kontinuerligt uppdateras.

Vissa synpunkter på språket har framförts. Arbetsgruppen har strävat efter att skriva lättförståeligt. Skulle det inte ha lyckats beror det till viss del på att det avtalsrättsliga området inte är helt okompllicerat.

En viss besvikelse har uttryckts över att arbetsgruppen inte har lämnat någon rekommendation angående hur ersättning till den enskilde forskaren skall regleras i samband med immateriella rättigheter. Arbetsgruppen hänvisar till att frågan för närvarande diskuteras mellan de centrala arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna, d v s SAV respektive SACO varvid SACO framfört krav på kollektivavtalsreglering av dessa frågor. Arbetsgruppen har därför avstått från att lägga fram synpunkter i denna fråga. Det konstateras vidare att den existerande floran av avtal mellan universitet/högskolor och externa forskningsfinansiärer behöver saneras. Önskemål framförs om att de immaterialrättsliga frågorna behandlas på ett mer enhetligt och konsistent sätt och att dessa frågor blir föremål för fortsatta överläggningar mellan forskningsfinansiärer och representanter för universitet och högskolor.

Några universitet och högskolor efterlyser en mera ingående diskussion av de civilrättsliga och offentlighetsrättsliga reglernas betydelse för hantering av avtalsfrågorna samt ett klagörande av begreppet full kostnadstäckning. Även momsfrågor önskas belysta. Avslutningsvis har ett övervägande antal av remissinstanserna uttryckt sig positivt beträffande den checklista som arbetsgruppen föreslagit.

Mot bakgrund av de önskemål som framkommit och arbetsgruppens diskussioner hänskjuter arbetsgruppen följande frågor till SUHF för, med beaktande av de kostnader som därvid kan uppkomma, ställningstagande:

1. Om avtalsgruppen skall bestå och i så fall arbetsgruppens sammansättning, funktion och finansiering.
2. Frågan om spridning av avtalsmallar och uppdatering via Internet
3. Översättning av avtal till engelska
4. Uppvaktande av regeringen beträffande frågan om ändringar i sekretesslagen.
5. Uppvaktande av regeringen beträffande frågan om former för tvistelösningar mellan statliga myndigheter.
6. Utarbetande av olika förslag till klausuler om tvistelösningar för de avtal där övriga avtalsparter är företag, kommuner, övriga organisationer eller enskilda personer
7. Utarbetande av enhetliga lösningar beträffande de immaterialrättsliga frågorna och fortsatta överläggningar mellan finansiärer och högskolor
8. Frågan om bevakning och genomförande av en bred diskussion inom universitet och högskolor av EU kommissionens kommande grönbok om patent och IPR.